

PASTORALE

Eerste druk november 2019

© Copyright 2019 STEPHAN ENTER, UTRECHT

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Stephan Enter

Pastorale

Uitgeverij Van Oorschot
Amsterdam

EEN

I

Oscar liet de woorden van de leraar los – hij wist alles al. De hele klas wist het al, van het ongeluk.

Zijn aandacht zwenkte – via de formules op het krijtbord, de reikende vinger van een jongen links vooraan – en kwam tot stilstand bij de uit zonlicht gegoten vensterbank naast hem, waar een bromvlieg zich woedend stukvloog op het raam. Oscar hoorde zichzelf zuchten; er was een groot verschil tussen hem en het insect – want dat was onvermoeibaar, het stortte zich keer op keer met blinde haat op de transparante barrière die het van de vrijheid scheidde. Hij keek (met even ook letterlijk een zwaar gevoel van lusteloosheid) naar buiten, naar het verlaten, in junihitte blakerende plein. De lucht erboven trilde, werd vloeibaar. Stel je voor, ging het door hem heen – jaar verder, eindexamen, en dan studeren en op kamers, voorgoed vrij en weg, weg uit dit dorp. Wat een verlossing! En hij wist, met grote innerlijke zekerheid, dat het leven dan iets wonderbaarlijks voor hem in petto had – dat ergens in de toekomst, op een onbekende plek, een heel bijzonder geluk op hem wachtte. Maar vóór dat moment lagen nog een zomervakantie en een lang saai schooljaar, een eeuwigheid waarin niets van enige betekenis ging gebeuren. Ook voor de tentamens en examens volgend jaar zou hij met zo veel gemak slaan dat het de dorre voorspelbaarheid van zijn dagen nauwelijks zou onderbreken.

In de verte, op de straat achter het plein, voorbij de fietsenstalling en het sportveld, verscheen als in een luchtspiegeling een soort olifant, die steeds een paar stappen langs de huizen

deed en dan abrupt weer bleef staan. Oscar kneep zijn ogen tot spleetjes, zag hoe begeleiders grote grijze zakken naar het beest gooiden.

Er was goedbeschouwd één ding waarnaar hij vandaag kon uitkijken, en dat was dat Louise thuiskwam. Ze had raar geklonken eergisteren over de telefoon, een beetje geheimzinnig. Vooral toen hij vroeg of ze soms zwanger was – de lacherige manier waarop ze dat ontkende maakte hem pas echt achterdochtig. Want hij hoorde het altijd meteen als ze ergens omheen draaide. Maar nee, had ze gezegd, neenee niets aan de hand, niks ernstigs broertje en wat dacht hij nou helemaal: dat ze zó stom was, waar zag hij haar voor aan? Daarna herhaalde ze haar vraag: of hij die middag, die inmiddels deze middag was geworden, na school thuis zou zijn, want ze moest hem even spreken en nee, ze deed dat liever niet zo over de telefoon. En jij, hoe gaat het met jou, had ze eroverheen gebabbeld; hoe ging het op school en zeg eens, er was toch zeker wel iets noemenswaardigs gebeurd in het dorp? Op zijn ontkenning had ze met een nuffig ‘echt niks, niemendal?’ gereageerd, waarna hij het nieuwtje van de week samenvatte: een boer die na de marktdag, tjokvol jenever en tjokvol geld na goede handel, ter hoogte van het Hackfortse Bos in het donker met fiets en al de sloot in was gewaaid of geduwd, dat bleek niet helemaal helder, maar in elk geval thuis ontdekte dat hij was beroofd. Louise moest om het verhaal lachen, vooral toen hij eraan toevoegde dat afgelopen weekend de nieuwe dominee liefst drie kwartier lang had gepreekt over de zonde van de drankzucht. De zonde, riep ze opgewekt uit, dat is een imaginaire ziekte die is uitgevonden om je een imaginaire remedie aan te smeren!

Het hielp – denken aan Louise. Zodra hij aan haar dacht, viel een deel van zijn neerslachtigheid van hem af. En waardoor was dat – doordat het onvoorstelbaar was dat zij zich zo zou voelen als hij nu, en het ook uitgesloten was dat zij zich

ooit verveelde? Alles aan haar was altijd grillig, onvoorspelbaar, en levend. Ja, dat vooral. Zelfs als ze gewoon stil stond te roken voelde je haar felle alertheid, voelde je dat ze elk moment (en hoe vertrouwd was hem die typische manier van doen) kon beginnen met ‘Zeg eens...’ Zolang hij zich kon herinneren gooide ze vragen en opmerkingen waarbij ieder ander zich ongemakkelijk zou voelen zomaar op tafel. Sommige familieleden waren op hun hoede, leken een beetje bang voor haar – terwijl ze hém tot vervelens toe schattig bleven vinden. Maar hij had dan ook nooit op zijn zesde of zevende tijdens een verjaardag met alle visite erbij aan hun moeder gevraagd: ‘Hoeveel zijn we waard mama, Oscar en ik, voor hoeveel zilverlingen zou je ons verkopen?’ En Louise, zo ging het verhaal (want hij kende het niet uit de eerste hand, het behoorde tot de vaste familieanekdotes) was volstrekt serieus geweest, was giftig geworden toen er aanvankelijk nog vertederd door de kring van volwassenen werd gelachen, het leek haar helemaal niet zo’n vreemd idee, ze wist zelf namelijk precies voor hoeveel ze hun ouders van de hand zou doen, en ze wilde niet naar bed voor ze een antwoord in onafgeronde getallen kreeg. Het verschil tussen hen werd ook zichtbaar wanneer iemand zelf een discutabele of gratuite mening verkondigde. Daar schoot Louise op af als een eend op broodkruimels, terwijl hij juist in gedachten verzonken raakte of zich door allerlei fantasieën op sleeptouw liet nemen en pas met een inzicht of vraag kwam als het gesprek allang weer over iets anders ging.

Natuurlijk waren er overeenkomsten, vooral uiterlijke. Ze waren allebei opvallend tener, en ze hadden hetzelfde grijzige blauw in hun ogen. Een identieke, rechte, niet te grote neus. Keurige tanden, waar nooit een beugel aan te pas zou komen. (En des te triester, kon hun moeder niet nalaten te herhalen, dat ze beiden vullingen hadden en dat Louises gebit zoetjesaan geel kleurde van de nicotine.) Hij was tegenwoordig wel langer; twee jaar geleden had hij haar ingehaald en nu

stak hij een kop boven haar uit. Maar ze bleef hem zo minzaam 'broertje' noemen (en hij zag haar voor zich: één oog dicht tegen de rook die in haar gezicht dreef, het innemend-pesterige trekje om haar lippen). Haar halflange haar was lichter blond dan het zijne, bijna stro, en het was sluijk, terwijl hij krullen had. Ze had een bleke huid, ook 's zomers, en vaak vermoeide, donkeromrande ogen. Ze maakte zich zelden op. Hij had haar nooit horen gillen of giechelen. Ook niet zien huilen, nee. Een van hun tantes ventileerde bij een verjaardag de overtuiging dat ze 'toch wel een beetje' contactgestoord was – wat de toevallig binnenkomende Louise blijmoedig beaamde.

De vlieg leek tot een nieuw inzicht te komen. Hij zoemde niet meer, en trippelde in een grillig patroon over het glas. Nu bleef hij staan en wreef, alsof hij zichzelf een laatste maal oppepte, zijn voorpoten langs elkaar. Oscar zag hoe het zonlicht een iriserende gloed in de tot rust gekomen en achterwaarts neergestreken vleugeltjes schoof. Had het insect besef van zijn lot, of was het domweg uitputting? En stel dat hij opstond en zijn stoel door het raam smeed, zou het dan enige dankbaarheid voelen ten opzichte van zijn verlosser?

Waarom wilde Louise hem spreken, wat kon er zijn waarover ze zijn mening wilde? Dat ging nooit zo; zolang hij zich kon herinneren luisterde hij graag (en meegaand) naar haar wanneer ze een stokpaardje zadelde en er – de ene na de andere sigaret wegbrandend – energiek op rondgaloppeerde. Ze had eigenlijk geen mooie stem; eerder een beetje schel. En ze had ook, was hem een jaar geleden opeens opgevallen, de neiging te hard te praten als ze vlak naast je stond. Maar het sprekendst aan haar was toch het contrast tussen haar stemmingen: het ene moment lag ze zwijgend en wrokkig fatalistisch tot in de middag in bed te roken, en dan werd er een onderwerp aangeroerd dat ze de moeite waard vond, en was het of er een schakelaar werd omgezet die haar onder stroom

zette. Ze hielden zolang hij zich kon herinneren zielsveel van elkaar, al zou zij dat nooit ondubbelzinnig laten merken. Hij had daar geen moeite mee; hij was van hun tweeën de weekste, had ze eens verzucht, en misschien had hij haar zo nog het liefst: een beetje neerbuigend en hem uitdagend tegen haar in te gaan. Sinds ze op kamers woonde ging hij trouwens nog minder tegen haar in dan daarvoor; hij wilde zo veel mogelijk horen over haar studentenleven. En als hij naar haar luisterde, en haar volkomen begreep, misschien als enige, en blij, gelukkig zelfs, werd van haar scherpte en haar bevoegenheid, kon hij zich niet anders voorstellen dan dat het altijd zo tussen hen zou blijven.

‘Vrijwilligers?’ De dwingende ondertoon in de vraag haakte zich in Oscars gedachten. Hij ging rechtop zitten en trok het plakkende shirt los van zijn rug. Er stonden twee bovenramen open, maar van circulatie was geen sprake. De atmosfeer in de klas was om onpasselijk van te worden, niet in de laatste plaats doordat sommigen een zweetlucht bij voorbaat smoorden in een wolk Odorex.

Hij keek naar de leraar, die wachtte op respons. Wat een ventje eigenlijk; een huid vol putjes, vettig haar dat als een toupet op zijn schedel lag, een weifelend snorretje in het gespannen gezicht en, wel het meest opmerkelijk, een flapoor en een oor dat gewoon plat tegen het hoofd zat. Hij was nu een jaar hun klassenleraar, en deed de laatste weken weer vreselijk zijn best populair te worden. Maar genade zou niet meer in hen opkomen. Tussen de tafels door kon Oscar zien hoe van de twee meisjes op de voorste rij, beiden in dunne zomerjurk en met gelakte nagels, het linker met modellenverveeldheid haar ene opzijkende blote been over het andere plooide. Als haar buurvrouw nu haar rode haar opzij sloeg en in opperste aandacht met haar kin op haar gevouwen handen vooroverleunde, zou hij weer zo hulpeloos blozen. En dat had dan een kind verwekt.

‘Niemand? Kom nou, hij is toch jullie klasgenoot. Wil niemand weten hoe het met hem gaat?’

Hoe het met Jonkie ging was twee lesuren eerder, bij biologie, al nuchter uiteengezet door mevrouw Stam. Van haar kon Oscar zich juist zeer goed voorstellen dat ze aan lichamelijke deed. Ze was roze, een en al deinende hulpvaardigheid, en haar lokaal geurde zomer en winter naar badolie. Ze had een gonzende, verrukkelijk hese stem. Ze begon eens een les over de voortplanting met de onvergankelijke woorden: ‘Als mijn man heet is...’ Het bleef duister wie mevrouw Stam op deze reformatorische scholengemeenschap had aangenomen, en nog duisterder waarom ze nooit door de ouderlingen uit het bestuur op de vingers was getikt. Of misschien ook niet, wat dat laatste betreft: geen leerling zou haar verraden.

Jonkie Matupessy, een Ambonees uit de Bloemenbuurt en met afstand de impopulairste leerling van de klas, lag dus in het ziekenhuis. Hij was al een paar dagen niet op school geweest en nu bleek dat hij op een gestolen crossmotor door het Hackfortse Bos had gescheurd, door een boomstronk was gelanceerd en ongeveer alle botten in zijn lichaam had gebroken. En omdat zijn vader erop stond dat hij niet achter raakte met huiswerk, moest iemand aantekeningen naar de familie brengen.

‘Echt niemand?’

Links voorin ging opnieuw een arm omhoog.

‘Ja?’ klonk het opgelucht.

‘Mag ik naar de wc mijnheer?’

‘Goed,’ zei de leraar. ‘Doen we het op mijn manier.’ Hij stond op, stapte naar het schoolbord. Pakte een krijtje. Bewoog een zijpaneel van het drieluik naar voren, ging er zelf naast staan en schreef iets op de achterkant. ‘Getal onder de dertig. Ik begin hier’ – hij wees met het krijtje naar rechts vooraan – ‘ja?’

‘Nul,’ klonk het.

‘Geniaal. Volgende?’

Op dat moment werd er hard tegen het ruitje in de deur van het klaslokaal getikt en meteen kwam de conrector binnengelopen, gevolgd door een politieagent met een pet onder zijn arm.

‘Rustig,’ zei de conrector streng naar de klas, hoewel niemand geluid maakte. Iedereen keek naar de enorm grote agent, en vooral naar het pistool dat in een holster aan zijn heup hing.

De drie mannen overlegden, er leek twijfel over iets dat wel of niet ter sprake zou worden gebracht. ‘Ze zijn oud genoeg,’ hoorde Oscar de conrector concluderen. De licht buigende agent knikte.

‘Dit is mijnheer Colenbrander –’ begon de conrector, zich tot de leerlingen wendend, ‘van de politie. Hij wil graag iets vertellen en ook iets vragen. Het is belangrijk dat jullie eerlijk antwoord geven.’

De agent stapte naar voren en keek de klas rond. ‘Er zit verder geen Ambonees in deze klas?’ Een paar hoofden schudden van nee. ‘Is iemand in deze klas bevriend met...’ – hij keek opzij naar de leraar, die hem de naam toefluisterde – ‘Jonkie Matupessy?’

Niemand reageerde. Op iets andere toon begon de agent aan zijn uiteenzetting. Ze konden, zei hij, het zich vast niet herinneren – de treinkapingen, en de gijzeling van een school in Drenthe, alweer bijna tien jaar geleden, maar ze wisten er misschien wel van via hun ouders. En wat ze ook wisten, was dat het sindsdien rustig was gebleven in Nederland en in Brevendal. Maar, zei hij, dat zou niet lang meer duren. Er waren vermoedens; er *broeide* iets. De agent keek met een blik door de klas die waarschijnlijk als bangmakend bedoeld was. Zijn hele optreden wekte de indruk dat hij dacht een stel kleuters voor zich te hebben. Oscar realiseerde zich dat hij de man herkende. Er had een interview in de *Brevendalse Bode* gestaan waarin hij

vertelde over zijn beroep; hij was niet alleen agent bij de gemeentepolitie maar zat ook bij de Mobiele Eenheid en ging soms gezellig met een busje vol collega's naar Amsterdam om krakers te meppen. Op de foto naast het artikel had hij niet zijn politieuniform maar zijn ME-pak gedragen. Oscar had het onthouden doordat zijn vader, die het stuk ook had gelezen, er aan tafel over opmerkte: 'Vast afgekeurd voor het leger.'

'Er broeit iets,' herhaalde de agent, zichtbaar tevreden over die formulering. Dat was niet verrassend, ging hij verder, daar kon je op wachten. Want Ambonezen, dat was een agressief en oorlogszuchtig soort. Ze waren niet voor niks generaties lang soldaten bij het KNIL geweest. Geweld, zei hij, geconcentreerd over de hoofden heen turend alsof hij meer tegen zichzelf dan tegen een stel zeventienjarigen sprak, geweld zat in die mensen, dat kreeg je er niet zomaar uit. En wat zich allemaal in die wijk afspeelde, daar hadden ze op het bureau ook geen scherp zicht op. De helft zat bij de harde kern van de RMS, en de RMS – de *Republik Maluku Selatan*, voegde hij met overdreven snerpemde tongval toe – nou, die ging op de koffie bij de IRA en de Palestijnen en Gadaffi, dat was allemaal één pot nat, ze hielpen elkaar aan wapens en ander terroristisch tuig. Maar goed, waar het om ging: er was iets raars met het ongeluk van Jonkie Matupessy. Het had alles van een training, een voorbereiding – op iets. Want uit onderzoek was gebleken dat hij minstens tien keer over hetzelfde pad heen en weer was gegaan. Had hij zich onlangs misschien tegenover iemand in de klas over het bos of over crossmotoren uitgelaten? En wist iemand met welke andere Ambonezen Jonkie de laatste tijd omging?

Hij hield opnieuw even in om zijn woorden hun volle gewicht te gunnen. Aan de zijkant van het lokaal werd gefluisterd en gegrinnikt.

'Ja?' snauwde de conrector van achter de schouder van de agent. 'Zeg het maar.'

‘Er is niks, mijnheer.’

‘Komkom, laat horen. Gun ons ook een pleziertje.’

‘Misschien –’ klonk het voorzichtig, ‘wilde hij gewoon een konijn doodrijden.’

Hierop barstte de hele klas in lachen uit. Want iedereen herinnerde zich de eerste maand in de brugklas, toen de docente handvaardigheid, de gelovigste en naïefste lerares die er op school rondliep, alle leerlingen vroeg iets te vertellen over hun favoriete hobby, en hoe Jonkie had uitgelegd hoe je in het bos konijnen ving met een strik en hoe je ze daarna moest vullen, en hoe daarop de lerares overstuur de klas was uitgelopen. Oscar bedacht dat hij in vijf jaar Gisbertus Voetius College nooit echt met Jonkie was omgegaan. Hij kon zich één moment herinneren waarop zijn klasgenoot specifiek, en meteen ook heel familiair, het woord tot hem had gericht: ‘Boktor, jij hebt een zus. Heb haar weleens zien lopen. Blond hè? Kun jij mij niet eens voorstellen? Hoe heet zij?’ Bij die ene keer was het gebleven.

Er ging weer een arm omhoog. Een zittenblijver, die met een glimlach vroeg: ‘Gaat Jonkie nu de gevangenis in?’

‘Neenee, vooralsnog niet,’ reageerde de agent bloedserieus. ‘De feiten zijn tenminste niet dusdanig’ – hij strandde op dat brok jargon, ging daarom maar opnieuw in op het karakter van de Molukkers en het onheil dat dreigde voor Brevendal en heel Nederland. Zoals iedereen wist, orgelde hij, waren tijdens het laatste oudjaar overal in het dorp brievenbussen opgeblazen. Dat leek misschien onschuldig maar daar begon het mee, dat was terrorisme in het klein. Dat slag was nu eenmaal verzot op wapens. Ze waren gepakt met werpsterren, vechstokjes en bij een inval in een clubhuis was een uit een kazerne gestolen handgranaat gevonden. Bovendien was al jaren bekend dat sommigen onder hen handelden in – en hier daalde zijn stem, alsof hij een onvoorstelbaar smerig woord ging uitspreken – *drugs*. Ook Jonkie, zei hij, had iets bij zich gehad,

en was misschien onder invloed geweest aangezien hij zich van het ongeluk niets kon herinneren.

Met een ‘zijn er vragen?’ sloot hij af. De conrector drukte de leerlingen nog op het hart contact op te nemen met de schoolleiding zodra hun toch iets te binnen schoot, en verliet met de agent het lokaal. De leraar sloot de deur achter hen en liep weer naar het bord met de differentiaalvergelijkingen.

‘Tsja,’ zei hij, terwijl hij een hand door het plakje haar op zijn hoofd haalde. ‘We zullen dit toch netjes moeten doen. Huiswerk is huiswerk, voor iedereen. Nog even aandacht graag. Ja? Getal onder de dertig dus. Wie was aan de beurt?’

Als een ei van lucht groeide een gaap tegen Oscars verhemelte, zijn oogleden werden zwaar. Hij keek opzij naar de vensterbank. Daar lag, in een bad van onoverwinnelijk licht, de bromvlieg op zijn rug. Zijn dunne staaldraadachtige pootjes staken omhoog en bewogen af en toe nog een beetje. Zo ging het dus, of je je nou wel of niet bij je gevangenschap neerlegde. Oscar tuitte zijn lippen en blies zonder zich verder te bewegen, en verplaatste zo de vlieg een paar centimeter. De pootjes verstijfden. Hij blies nog eens.

Jonkie als terrorist – maar ook die mogelijkheid kon hem niet wezenlijk boeien. Die politieman en de conrector vonden het vreselijk interessant, dat was duidelijk. De meeste klasgenoten ook, hoe onverschillig ze de kwestie ogenschijnlijk ook opnamen. Maar al was er bewijs gevonden dat Jonkie gepland had morgenochtend het hele dorp op te blazen, dan zou hij zich nu niet anders hebben gevoeld: moedeloos, nauwelijks in staat zich te bewegen – hij kon ook niet goed denken, het voelde als een enorme inspanning de vlieg met zijn blik los te laten, zijn ogen in hun kassen te laten draaien en weer over het plein in de richting van de straat in de verte te kijken. Nog verder weg, voorbij de achter de huizen oprijzende linden van het dorpsplein met de waterpomp en het lichtgrijze stenen beeld van Johannes van Hackfort, was tegen

het uitzinnige blauw van de hemel de torenspits van de Oude Kerk zichtbaar, waarvan de klokken juist het uur sloegen – een ijl, blikkerig geluid dat niettemin helemaal over de rode daken tot hier in het lokaal doordrong. Maar welk ander doel hadden die klokslagen dan het wegduwen van het ene na het andere nutteloze uur? En met deze gedachte kwam de herinnering aan gisteravond, toen tijdens de catechisatie een Bijbeltekst was gelezen die, voor het eerst in lange tijd, niet zijn ene oor in en meteen het andere weer uit was geschoten. De passage kwam uit Prediker, het ging erom dat God de mens zijn verstand heeft gegeven om er zichzelf mee te kwellen. En dat klopte helemaal! Want klasgenoten met minder hersens waren nu al opgewonden over het examenjaar, het hield hen continu bezig. Bij de slimsten horen was een vloek, en betekende inderdaad de ijdelheid waar het in dat Bijbelboek over ging. En dat was niet het enige waarmee hij in het nadeel was. Anderen, haast alle anderen, hadden verschrikkelijke of tenminste ingewikkelde ouders – ze leken hun leven voortdurend te kruiden met de ruzies die ze met hun ouders uitvochten. Of ze hadden ouders om zich voor te schamen, om bezorgd over te zijn, of juist uit volle overtuiging in stilte te haten en op neer te kijken. Zo niet de zijne: die waren monumenten van warmte en verdraagzaamheid – ze legden hem nooit iets op, vonden niets wat hij deed puberaal of anderszins onverantwoord of onredelijk. Hij wist bijvoorbeeld nu al dat ze zonder meer akkoord zouden gaan met de studierichting die hij na komend schooljaar koos. En met de voorstelling van studeren schoven zijn gedachten weer naar Louise.

Wat kon er zijn? Er was misschien echt iets aan de hand waardoor ze zo ontwijkend deed en hem onder vier ogen wilde spreken. Want in tegenstelling tot alle andere mensen die hij kende (hij keek om zich heen, ging zijn klasgenoten af) had Louise nooit een verborgen agenda, speelde ze nooit een rol. Niet voor langere tijd, tenminste. En nu schoot hem nog

iets te binnen uit het telefoongesprek: ze had gevraagd hoe het met papa ging. ‘Hij heeft er weer een kamer bijgenomen,’ had hij geantwoord. ‘Oei, is het zo erg?’ had ze gezegd – maar op een toon die eerder geamuseerdheid dan zorg verried.

‘Oscar de Vree! Hèhè – heb ik je aandacht? Wees nou eens bij de les jongen.’

Hij keek de leraar aan.

‘Een getal dus,’ zei deze, toch weer vriendelijk. ‘Onder de dertig.’

Oscar haalde zijn schouders op. ‘Twintig?’

De leraar pakte het uitgeklapte deel van het schoolbord bij de onderkant en draaide het om.